

Уляна Парпан

Навчально-науковий інститут права та психології
Національного університету “Львівська політехніка”,
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри адміністративного та інформаційного права
uparpan35@gmail.com

МОДЕРНІЗАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНОГО ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО ПОСТУПУ УКРАЇНИ

© Парпан У., 2017

Аналізуються модернізаційні процеси національної системи освіти у контексті сучасного євроінтеграційного поступу України. На основі аналізу нормативно-правових документів та тематичної літератури визначено стратегічні цілі: всебічний розвиток освіти, посилення її впливу на економічне зростання і рівень життя населення, сприяння прискореному розвитку НТП, і насамперед фундаментальної науки, забезпечення соціальної функції держави через оптимізацію соціальних програм.

Доведено, що вища освіта визнається фундаментом людського розвитку та прогресу суспільства, а також виступає гарантом індивідуального та суспільного розвитку, що створює інтелектуальний, духовний та виробничий потенціали суспільства.

Ключові слова: освіта; національна система освіти; модернізація; вища освіта; виховання; знання; інтелектуальна діяльність.

Уляна Парпан

МОДЕРНИЗАЦИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ СИСТЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ В КОНТЕКСТЕ СОВРЕМЕННОГО ЕВРОИНТЕГРАЦИОННОГО ПРОДВИЖЕНИЯ УКРАИНЫ

Анализируются модернизационные процессы национальной системы образования в контексте современного евроинтеграционного продвижения Украины. На основе анализа нормативно-правовых документов и тематической литературы определены стратегические цели: всестороннее развитие образования, усиление ее влияния на экономический рост и уровень жизни населения, содействие ускоренному развитию НТП, и прежде всего фундаментальной науки, обеспечение социальной функции государства через оптимизацию социальных программ.

Доказано, что высшее образование признается фундаментом человеческого развития и прогресса общества, а также выступает гарантом индивидуального и общественного развития, создает интеллектуальный, духовный и производственный потенциалы общества.

Ключевые слова: образование; национальная система образования; модернизация; высшее образование; воспитание знания; интеллектуальная деятельность.

MODERNIZATION OF THE NATIONAL EDUCATION SYSTEM IN THE CONTEXT OF CONTEMPORARY EUROPEAN INTEGRATION OF UKRAINE

This article analyzes the processes of modernization of the national education system in the context of contemporary European integration of Ukraine. Based on the analysis of legal documents and thematic literature identified strategic objectives: comprehensive development of education, strengthening its impact on economic growth and living standards, promote the accelerated development of STP, and, above all, fundamental science, provide social functions of the state through the optimization of social programs.

Proved that higher education is recognized as the foundation of human development and social progress, and guarantees individual and social development that creates intellectual, spiritual and productive potential of society.

Key words: education; national education system; modernization; Higher Education; education; knowledge; intellectual activity.

Постановка проблеми. Динамічні зміни у суспільно-економічному та політичному розвитку України зумовлюють стратегічні завдання держави і визначають головні напрями оновлення і модернізації національної системи вищої освіти, спрямовані на підвищення якості надання освітніх послуг, забезпечення суспільних потреб у висококваліфікованих фахівцях, здатних адекватно реагувати на глобалізаційні виклики часу. Провідним національним соціально-економічним пріоритетом XXI ст. повинен стати розвиток оновленої моделі вищої освіти, орієнтованої на перспективу, оскільки, по-перше, здебільшого фахівці з вищою освітою є ініціаторами інновацій, а, по-друге, все помітнішим стає вплив рівня та якості освіти на підвищення матеріального і культурного рівня населення.

Аналіз дослідження проблеми. Концептуальні засади модернізаційних змін національної системи освіти у контексті сучасного євроінтеграційного поступу України репрезентовані дослідженнями В. Волович, М. Ю. Чікарькової, В. П. Андрущенко, В. Шинкарук, В. С. Мовчан та ін. Дослідники вважають, що внутрішній соціально-економічний імператив на фоні глобального характеру сучасної освіти, який характеризується підвищенням вимог до якості освіти, детермінує необхідність результативної та ефективної модернізації національної системи вищої освіти загалом та відомчої зокрема.

Мета роботи – проаналізувати модернізаційні процеси національної системи освіти у контексті сучасного євроінтеграційного поступу України.

Виклад основного матеріалу. Освіта – це один із найоптимальніших і найінтенсивніших способів входження людини у світ науки та культури. Саме під час здобуття освіти людина засвоює духовні цінності. Здобуття освіти є процесом трансляції культурно оформлених зразків поведінки і діяльності, а також сталих форм громадського життя. У зв'язку з цим дедалі чіткіше простежується залежність розвитку окремих країн від рівня та якості освіти, культури і кваліфікації громадян. Міжнародна спільнота сьогодні об'єднує зусилля у сфері освіти, прагнучи виховувати громадянина світу.

Саме тому вища освіта сьогодні в усьому світі швидко реформується як за змістом, так і за формами. Причому зміни форм навчального процесу домінують. І, як зазначає В. Волович: "...цей

процес має привести через зміну старої форми до утвердження нового змісту” [1, с. 189]. Але діалектика форми та змісту свідчить не тільки про необхідність ретельної роботи над створенням нових форм та методів навчання, але й про системну та систематичну роботу над змістовою складовою освітніх процесів, яка була б адекватною та відповідала як вимогам сьогодення, так і національно-культурним традиціям кожної країни, що стала на шлях інституціонального удосконалення освіти.

Головні абстракції процесу виховання та освіти – духовність і гуманізм, ті самі, завдяки яким людина і тримається на поверхні буття, які охороняють її від дикунства та “тварності”, за точним висловлюванням Г. Сковороди, потребують сьогодні переосмислення та наповнення новим змістом. Важливим завданням для дослідників постає проблема визначення пріоритетів вітчизняної освіти, у якій якнайповніше повинна виявляти себе національна ідея як практичний вимір національного буття у його цілісності та нерозривності із соціокультурними цінностями та стандартами регіону, країни, всього світу тощо.

Проблема інтеріоризації знання, як ніколи раніше, є дуже актуальною для сучасної освіти, коли суспільство зіткнулось із проблемою створення протидії загрозам, що йдуть від нової інформаційної гіперреальності – відеоманії, віртоманії, нейроманії тощо, небезпека якої переважно полягає у видимій об’єктивності та відсутності загроз для фізичного здоров’я людини. Людиноцентризм – один із діючих способів розроблення такої протидії.

Провідним орієнтиром у XXI ст. у суспільстві знань постають гуманізація та інтелектуалізація соціальних відносин, а першочергового значення набувають знання та інформація. Актуальність проблеми зумовлена перетворенням освіти на один із вирішальних соціокультурних чинників інформаційного суспільства. З огляду на динамічні зміни у сучасному глобалізованому світі, які детермінували нові вимоги до рівня освіти, професійної підготовки і компетентності фахівців, сьогодні на національну вищу освіту покладається завдання формування сучасної національної еліти, здатної забезпечити відтворення та розвиток інноваційного потенціалу економіки і демократизації суспільства.

У нормативно-правових документах дедалі наполегливіше наголошується на національних пріоритетах у контексті євроінтеграційного поступу. На початку XXI ст. стратегічними визначаються такі цілі: всебічний розвиток освіти, посилення її впливу на економічне зростання і рівень життя населення, сприяння прискореному розвитку НТП, і передусім фундаментальної науки, забезпечення соціальної функції держави через оптимізацію соціальних програм. Вища освіта визнається фундаментом людського розвитку та прогресу суспільства. Вона також виступає гарантом індивідуального та суспільного розвитку, що створює інтелектуальний, духовний та виробничий потенціали суспільства.

Характерною ознакою українського сьогодення, на жаль, є поступова втрата освітнього потенціалу й деінтелектуалізація праці, що виявляється у пониженні статусу інтелектуальної праці (передусім творчої й гуманітарної), еміграції кращих спеціалістів, руйнації наукових шкіл, зниженні рівня освіченості населення, трудової та навчальної мотивації, кризі трудової етики, деформованій структурі зайнятості населення, зниженні моральності тощо.

Як зазначає М. Чікарькова: “...у сучасній Україні володарює культ посередності, панують поверхневі життєві орієнтації, низька моральна культура, девальвуються вироблені століттями духовні цінності... у нашій країні, як не сумно це констатувати, діє система усередненого вибору, і духовно вище тут найчастіше гине або деградує” [2, с. 45]. Ускладнює ситуацію і той факт, що система вищої освіти занадто повільно реагує на зміну суспільних потреб.

Названі чинники актуалізують проблему необхідності піднесення інтелектуальної діяльності, підвищення рівня інформатизації суспільства та створення конкурентоспроможної системи освіти. Головною і вищою метою у системі національних пріоритетів та об’єктом державних інтересів повинна стати людина як особистість і носій високого інтелекту, як громадянин і патріот, як головна продуктивна і рушійна сила суспільства та творець соціального прогресу. Перераховані

чинники могли б прислужитися становленню національної соціально-орієнтованої економіки, правової держави та інформаційного суспільства – суспільства знань на засадах загальноцивілізаційних цінностей, піднесення творчого та інтелектуального потенціалу людини.

Оскільки освіта є запорукою життєвого та кар'єрного успіху громадян, а також відіграє важливу роль як в соціальному, так і в економічному розвитку країни, то стратегічним завданням держави постає обґрунтоване визначення нових, виважених структурних змін в інституційній системі з метою вирішення соціально-економічних проблем шляхом реформування усієї освітянської галузі. Загальна ідеологія модернізації освіти, на думку В. Андрущенка, має бути спрямована на підвищення її ефективності і конкурентоспроможності, її сутність полягає у “...збереженні минулого, його очищенні від деформацій і осучасненні відповідно до світового досвіду” [49, с. 372]. Це, своєю чергою, потребує вирішення багатьох питань: від змісту освіти до доступу до якісної освіти, від професіоналізму педагога до управління, фінансування та інституційного менеджменту.

Віддача від освіти завжди залежить від багатьох чинників – як внутрішніх, так і зовнішніх. До перших з них належать особливості педагогічного процесу, традиції навчання, психолого-педагогічні характеристики, національно-етичні моменти тощо. Тим часом, іншими є політика держави щодо управління системою освіти і здатність суспільства використати потенціал випускників. Зазначимо, що ефективність цієї групи факторів значною мірою залежить від стратегічних орієнтирів, згідно з якими визначаються основні підходи до внутрішньої організації освітньої діяльності та політики держави щодо управління нею.

В умовах формування інформаційного суспільства функціональною потребою національної вищої освіти загалом та відомчої зокрема, виступає не тільки здатність передачі нагромадженого у попередні роки обсягу знань та навичок, але й спроможність фахівців з вищою освітою сприймати наукові ідеї, технічні новації і методи виробництва, можливість використання ними на практиці інноваційних, креативних підходів щодо виконання конкретних виробничих завдань і проблем. Своєю чергою, на вузівських викладачів покладається завдання формувати і розвивати засобами навчання у майбутніх фахівців організаційні та новаторські здібності, аналітичне мислення та системність узагальнень, ініціативність та підприємливість тощо.

Реорганізація вищої освіти відповідно до вимог сучасності – комплексне завдання. Воно включає модернізацію управління як усієї системи вищої освіти, так і окремими її закладами; зміну форм і методів навчального процесу; підвищення якості навчання студентів; перегляд кількості напрямів підготовки бакалаврів; постійне підвищення кваліфікації професорсько-викладацького складу; забезпечення академічної і трудової мобільності студентства; інноваційні підходи щодо проблем фінансування та самофінансування освітніх закладів тощо. Зокрема, у Національній доктрині розвитку освіти пріоритетним розвитком визначено запровадження новітніх інформаційно-комунікативних технологій, а поєднання освіти і науки розглядається як умова модернізації системи освіти, головне джерело її подальшого розвитку [50].

Поділяючи думку вітчизняних фахівців [51], вважаємо, що нагальна потреба у модернізаційних зрушеннях у вищій школі вимагає концептуального удосконалення системи освіти і професійної підготовки фахівців у таких напрямках. По-перше, потрібно сформулювати ставлення до людини як мети соціального прогресу, а не засобу. По-друге, система вищої освіти, що ґрунтується на концепції гармонійного розвитку людини та засадах якості надання освітніх послуг, має забезпечити підготовку високоінтелектуальних, професійно компетентних, патріотично налаштованих фахівців. По-третє, необхідно у процесі підготовки налаштовувати майбутніх спеціалістів на соціальну відповідальність під час виконання завдань науково-технічного прогресу та соціального і культурного розвитку.

Нагальним питанням модернізаційного поступу системи вищої освіти залишається необхідність створення сучасної нормативно-правової бази, що відповідає вимогам і викликам сьогодення. Вартують на увагу проблеми розширення доступу до вищої освіти та забезпечення її

прозорості, створення дієвих механізмів для надання належної якості освітніх послуг, що мають слугувати досягненню нею більшої конкурентоспроможності та значущості на ринку праці.

Фактично йдеться про створення модернізованої моделі вищої освіти, здатної адекватно реагувати на глобалізаційні виклики часу. Зокрема, сучасна вища освіта України повинна орієнтуватися на кон'юнктуру попиту та пропозиції на національному та світових ринках праці, які вимагають забезпечення підготовки робочої сили, професійно-кваліфікаційні параметри якої відповідають потребам соціально-економічного розвитку суспільства, виступають як визначальні чинники росту конкурентоспроможності людських ресурсів.

Структурне реформування національної системи вищої освіти, зміна освітніх програм і проведення необхідних інституційних перетворень у вищих навчальних закладах України сьогодні здійснюється у рамках Болонського процесу. У багатьох його документах зазначається, що він не передбачає уніфікації змісту освіти, натомість кожна країна-учасниця повинна зберегти національну палітру, самобутність та надбання у сенсі освіти і підготовці фахівців з вищою освітою, а далі запровадити інноваційні прогресивні підходи до організації вищої освіти.

Проте сьогодні у багатьох дослідників цієї проблеми постає риторичне запитання щодо доцільності, результативності та ефективності входження національної системи вищої освіти до Болонської системи. Так, можна погодитися з думкою В. Мовчан: “Україна, що практично беззастережно увійшла у систему Болонського процесу, за короткий час відчувши її недоліки, продовжує дискусії щодо напрямків перебудови освіти” [52, с. 164]. Слушність цих пошуків сьогодні широко визнається. Зокрема, російські дослідники зазначають, що: “Болонський процес – це тип інтеграції освітянського простору, який неминуче спрощує і нівелює вищу освіту, а не синтезує кращі якості національних традицій освіти” [53, с. 18]. Контраргументів на користь “болонізації” в українській освіті і науці більш ніж достатньо. Так, на думку В. Шинкарука, стратегія розвитку вищої освіти України в умовах Болонського процесу передбачає створення інфраструктури, яка дасть змогу вищим навчальним закладам максимально реалізувати свій індивідуальний потенціал у плані задоволення високих вимог європейської системи знань та адаптувати систему вищої освіти України до принципів, норм, стандартів і основних положень європейського простору вищої освіти, прийнятних і ефективних для нашої держави і суспільства [54].

Обговорення шляхів оновлення національної системи вищої освіти триває як на шпальтах наукових часописів, так і на освітянських форумах, нарадах та науково-практичних конференціях і семінарах. З огляду на продовження дискусій щодо напрямків модернізації та ефективності й результативності реформаційних заходів, маємо відзначити певну дуалістичність сучасної системи національної вищої освіти. З одного боку, останніми роками у розвитку вищої освіти України простежується зростання прогресивних тенденцій, які, зокрема, виявляються у збільшенні обсягів державного замовлення на підготовку фахівців та вдосконаленні структури підготовки студентів. З іншого боку, залишаються невирішеними проблеми з недостатністю фінансування галузі, нерівномірністю розвитку вищої освіти у регіональному вимірі, нерівністю громадян у доступі до безоплатної вищої освіти тощо. Сьогодні ще існують складнощі з працевлаштуванням випускників вищих навчальних закладів, непокоїть також ситуація, коли значна частина молодих фахівців не працює за спеціальністю або перенавчається (здобувають другу вищу освіту) одразу після закінчення ВНЗ.

З урахуванням вищевикладеного зауважимо, що інноваційний поступ системи вищої освіти потребує подальшого запровадження обґрунтованих інституційних реформ. Для збереження національних педагогічних надбань та унеможливлення руйнації національної системи вищої освіти, проводити їх потрібно виважено, поступово, заздалегідь підготувавшись організаційно і фінансово.

Серед складових модернізації вищої освіти України, які набувають особливої значущості у контексті національних пріоритетів XXI століття, на нашу думку, необхідно виокремити такі:

1. Приведення національної законодавчо-правової бази в освітній галузі відповідно до міжнародних стандартів.

2. Оптимізація мережі вищих навчальних закладів, укрупнення напрямів і спеціальностей вищої освіти.
3. Створення умов для забезпечення рівного доступу до вищої освіти, безперервність процесу освіти та професійного вдосконалення.
4. Забезпечення високої якості освітніх послуг, їх відповідність світовим стандартам.
5. Інформатизація освіти, модернізація її методів та освітніх технологій, перехід до відкритої моделі освіти.
6. Запровадження у навчальний процес інноваційних і креативних елементів, новітніх досягнень освіти і науки.
7. Орієнтація на особистісно-орієнтовану освіту, сприяння гармонійному розвитку особистості студента, його здатності самостійно здобувати і розвивати знання, формувати інформаційні та соціальні навички.
8. Оновлення змісту фахової підготовки, поглиблення фундаменталізації навчального процесу поряд з гуманізацією освітнього процесу.
9. Виховання у студентів аналітичного мислення, громадянської культури і патріотизму, всебічного світогляду і високої моральності.
10. Забезпечення і підтримка належної якості науково-педагогічних кадрів, від якої вирішальною мірою залежить якість вищої освіти.

У такий спосіб реформаційні заходи у системі вищої освіти на сучасному етапі можуть прислужитися активізації індивідуально-орієнтованого навчання та особистісного підходу до розвитку творчих здібностей студентів, забезпечити під час навчання формування самостійного аналітичного мислення студентів, слугувати вдосконаленню професійної підготовки спеціалістів, здатних працювати в умовах тоталізованої економіки. Від цього багато у чому залежить, якою мірою майбутні спеціалісти зможуть поєднувати сучасні знання, професіоналізм із соціальною активністю і високою моральністю. Адже кінцевим результатом діяльності усіх рівнів освіти є всебічно освічена особистість, яка адекватно сприймає реальність, має системний світогляд і спроможна ухвалювати оптимальні рішення відповідно до профілю своєї діяльності.

Підсумовуючи, зазначимо, що з огляду на стратегічні пріоритети розвитку України у XXI ст. (ефективність соціально-економічного реформування, конкурентоспроможність національної економіки, розбудова соціально-правової держави, міжнародне визнання тощо), інноваційні заходи у системі національної вищої освіти є стратегічно зумовленими і закономірними, а реформування її структури постає нагальною потребою.

Серед основних завдань вищої освіти у контексті забезпечення національних пріоритетів у XXI ст. варто наголосити на необхідності досягнення нею більшої конкурентоспроможності, прозорості і значущості на національному і міжнародному ринках праці. З огляду на вищевикладене, пріоритетного значення на нинішньому етапі модернізаційних зрушень у царині освіти набуває належне правове, організаційне і фінансове забезпечення випереджального розвитку наукомістких освітніх галузей.

Висновки. Отже, внутрішній соціально-економічний імператив на фоні глобального характеру сучасної освіти, який характеризується підвищенням вимог до якості освіти, детермінує необхідність результативної та ефективної модернізації національної системи вищої освіти загалом та відомчої зокрема. Обґрунтоване і виважене запровадження інноваційних підходів у процесі реформування системи вищої освіти повинно слугувати становленню сучасної національної еліти, здатної забезпечити демократизацію суспільства та відтворення і розвиток інноваційного потенціалу економіки.

1. Волович В. Болонський процес і нова парадигма освіти в Україні // *Соціологія: теорія, методи, маркетинг.* – 2004. – № 4. – С. 189–199. 2. *Послання Президента України до Верховної*

Ради України “Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002–2011 роки” // Урядовий кур’єр. – 2002. – 4 червня. 3. Чикарькова М. Ю. Ціннісні орієнтації сучасного інформаційного суспільства та проблеми контркультури: зб. наук. пр. НДІ українознавства. – К.: Рада, 2008. – Т. XIX. – С. 44–57. 4. Андрущенко В. П. Роздуми про освіту: Статті, нариси, інтерв’ю. – К.: Знання України, 2004. – 804 с. 5. Про національну доктрину розвитку освіти: Указ Президента України від 17.04.2002 р. № 347 // Офіційний вісник України. – 2002. – № 16. – С. 11–14. 6. Шинкарук В. Основні напрями модернізації структури вищої освіти України // Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України. <http://www.mon.gov.ua>. 7. Мовчан В.С. Освіта у контексті глобалізаційних процесів: моральні аспекти // Філософсько-антропологічні студії, 2008. – К.: Стилос; Д.: ДНУ, 2008. – С. 161–167. 8. Миронов В. Россия у глобальном мире: отечественное образование и Болонский процесс // Здравый смысл. – 2007. – № 2 (43). – С. 14–21. 9. Шинкарук В. Основні напрями модернізації структури вищої освіти України // Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України. <http://www.mon.gov.ua>.

REFERENCES

1. Volovych V. Bolons'kyu protses i nova paradyhma osvity v Ukrayini [The Bologna Process and the new paradigm of education in Ukraine]. *Sotsiologiya: teoriya, metody, marketynh*. 2004. No 4. pp. 189–199. 2. Poslannya Prezydenta Ukrayiny do Verkhovnoyi Rady Ukrayiny. “Yevropeys'kyu vybir. Kontseptual'ni zasady stratehiyi ekonomichnoho ta sotsial'noho rozvytku Ukrayiny na 2002–2011 roky” [President of Ukraine to the Verkhovna Rada of Ukraine. “European choice. Strategy of economic and social development of Ukraine for 2002–2011 “]. *Uryadovyy kur'yer*. 2002. 4 June. 3. Chikar'kova M.Yu. Tsinnisni oriyentatsiyi suchasnoho informatsiynoho suspil'stva ta problemy kontrkul'tury [Values modern information society and problems counterculture]. *Zbirnyk naukovykh prats' NDI ukrayinoznavstva*. Kiev: Rada, 2008. Vol. XIX. pp. 44–57. 4. Andrushchenko V.P. Rozdumy pro osvitu: Statti, narysy, interv"yu. [Thinking about education: Articles, essays, interviews.]. Kiev: Znannya Ukrayiny, 2004. 804 p. 5. Pro natsional'nu doktrynu rozvytku osvity: Ukaz Prezydenta Ukrayiny vid 17.04.2002 roku No 347 [On the national doctrine of education: Decree of the President of Ukraine from 17.04.2002, the number 347]. *Ofitsiynyy visnyk Ukrayiny*. 2002. No 16. pp. 11–14. 6. Shynkaruk V. Osnovni napryamy modernizatsiyi struktury vyshchoyi osvity Ukrayiny [The main directions of restructuring higher education in Ukraine]. *Ofitsiynyy sayt Ministerstva osvity i nauky Ukrayiny*. Available at: <http://www.mon.gov.ua> 7. Movchan V.C. Osvita v konteksti hlobalizatsiynykh protsesiv: moral'ni aspekty [Education in the context of globalization: the moral aspects]. *Filosofs'ko-antropolohichni studiyi*, 2008. Kiev: Stylos; D.: DNU Publ, 2008. pp. 161–167. 8. Mironov V. Rossiya v global'nom mire: otechestvennoe obrazovanie i Bolonskii protses [Russia in the Global World: Domestic Education and the Bologna Process]. *Zdravyi smysl*. 2007. No 2 (43). pp. 14–21. 9. Shynkaruk V. Osnovni napryamy modernizatsiyi struktury vyshchoyi osvity Ukrayiny [The main directions of restructuring higher education in Ukraine]. *Ofitsiynyy sayt Ministerstva osvity i nauky Ukrayiny*. Available at: <http://www.mon.gov.ua>.

Дата надходження: 03.03.2017 р.